

דף שבועי

פרשת שמיני, תשע"ו
מספר 1164

בית הספר ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

“וידם אהרן” – על תגובת אהרן למות שני בניו יעל שמש

טרגדיה קשה פקדה את אהרן הכהן ומשפחתו, ללא הכנה מוקדמת. פרקים ח–ט בספר ויקרא מתארים כיצד נמשחו אהרן ובניו בשמן המשחה, ולאחר הכנות דקדקניות וקפדניות החלו למלא את תפקידיהם בקודש. פרק ט מסתיים באופן חגיגי במיוחד (פסוקים כב–כד):

וַיִּשָּׂא אֶהָרֹן אֶת־יָדָיו (קרי: יָדָיו) אֶל־הָעַם וַיְבָרְכֵם וַיֵּרֶד מֵעֶשֶׂת הַחֹטָאֹת וְהֶעֱלָה וְהִשְׁלֵמִים. וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאֶהָרֹן אֶל־אֱלֹהֵי מוֹעֵד וַיִּצְאוּ וַיְבָרְכוּ אֶת־הָעַם וַיֵּרָא כְבוֹד ה' אֶל־כָּל־הָעַם. וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֶת־הֶעֱלָה וְאֶת־הַחֲלִבִּים וַיֵּרָא כָּל־הָעַם וַיִּרְגְּזוּ וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם.

אולם רגעי השיא של התרוממות הנפש נקטעו באורח טרגי: התגלות ה' בדמות האש שיצאה ואכלה את הקרבן (ט:כד) הביאה, כפי הנראה, את בניו הגדולים של אהרן, נדב ואביהוא, לפרץ של אקסטזה דתית שבמהלכה הקריבו “אש זרה” לה’ (וי' י:א). ככל הנראה הייתה זו אש שלא נלקחה מאש התמיד שעל מזבח העולה. עונשם מצאם לאלתר, על דרך מידה כנגד מידה; אמצעי הענישה היה זהה לאמצעי שבו חטאו: “וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמָתוּ לִפְנֵי ה'” (שם, ב). וכך, באחת, הפכה השמחה ליגון מצמית. מאש המסמלת את הקשר שבין העם לא-לוהיו (וי' ט:כד), הפכה האש לאמצעי ענישה. יש להניח שקולות השמחה של העם (שם), התחלפו בזעקות אימה.

התגובה הראשונה הנמסרת היא תגובת משה, שביקש להעניק משמעות למוות הנורא: “וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אֶהָרֹן: הוּא אֲשֶׁר־דִּבַּר ה' לֵאמֹר בְּקִרְבִּי אֶקְדֹּשׁ וְעַל־פְּנֵי כָל־הָעַם אֶכָּבֵד וַיֵּדֶם אֶהָרֹן” (וי' י:ג). כנראה שכוונת דבריו היא שהקב”ה מדקדק ביותר עם המקורבים לו.¹ נדב ואביהוא אמנם נענשו, אך כמותם התקדש שם שמים. האם היה בדברי משה כדי להעניק נחמה מסוימת לאב השכול? הכתוב מוסר: “וַיֵּדֶם אֶהָרֹן” (שם), אך תגובה זו ניתנת להתפרש בדרכים שונות, ואף מנוגדות: פירוש מקובל הוא שהשורש דמ”ם בא כאן במשמעות של שתיקה, אך פירוש זה עצמו יכול להיות מובן בשני אופנים שונים לחלוטין זה מזה: הפירוש הדומיננטי במסורת היהודית הוא שאהרן שתק ולא התאבל, משום שקיבל עליו את הדין ואף מצא נחמה בדברי משה.² פירוש זה מבין את הפועל דמ”ם כאן בדומה למשמעותו בכתוב “הִרְגַּעִי וְדַמִּי” (יר' מז:ו). לעומת זאת יש המפרשים שאהרן שתק בשל הזעזוע שפקד אותו, שהיה מלווה בדיכאון עמוק.³ סיוע לפירוש זה אפשר להביא מהפסוק “תִּפְּלֵ עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וַפְּחַד בְּגִדְלָךְ זְרוּעֶיךָ יִדְמוּ כְּאֶבֶן” (שמ' טו:טז). תגובה של שתיקה בעקבות אבדן מוכרת במחקר האנתרופולוגי.⁴

לעומת הפירוש המקובל שלפיו אהרן השתתק (אם מתוך קבלת הדין ואם בשל הזעזוע שפקד אותו), הציע ברוך לוין לפרש את הפועל דמ”ם כאן במשמעות התאבלות. פירושו מסתמך על הקרבה שבין השורש

* ד"ר יעל שמש, המחלקה לתנ"ך, אוניברסיטת בר אילן.

¹ כך מפרשים ראב”ע בפירושו לויקרא י:ג ובהרחבה רבה יותר בפירושו לעמוס ג:ב; ור”ק בפירושו שם; אברבנאל בפירושו לויקרא י:א.

² אבות דרבי נתן, נוסחה א, פרק יד (עמ' ל); בבלי, זבחים קטו ע”ב ועוד.

³ תרגום NEB: “Aaron was dumpfounded”.

⁴ ראו למשל R. Huntington and P. Metcalf, *Celebrations of Death: The Anthropology of Mortuary Ritual*, Cambridge: Cambridge University Press, 1979, pp. 49, 103, 117, 118.

העברי דמ"ם לשורש האכדי *damāmu*, שמשמעותו להיאנח, להתאבל, ועל ממצאים מאבָּלה, התומכים אף הם בכך שלשורש דמ"ם יש משמעות של התאבלות. כמו כן הוא מציע לפרש את השורש האוגרית *dmm* בדומה לשורש האכדי *damāmu*, וכמקביל לשורש בכ"י.⁵

לפי הצעתו של לוי, אהרן החל להגיב כמצופה מאדם במצבו. הוא נאנח, קונן, ועמד לקיים את מנהגי האבלות המקובלים על מות בניו. אך תכניתו נקטעה בעקבות קריאתו של משה לבני הדודים של אהרן לקבור את המתים (וי' י:ד), והאיסור המפורש שהשמיע באוזני אהרן ובניו להתאבל על מתייהם, במטרה למנוע את חילול הקודש: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אֶהֱרֹן וְאֶל־עֶזֶר וְאֶל־תְּמָר בְּנֵי רָאשֵׁיכֶם אַל־תִּפְרְעוּ וּבְגִדֵיכֶם לֹא תִפְרְמוּ וְלֹא תִמְתּוּ וְעַל פְּלִי־הַעֲדָה יִקְצֹף" (שם, ו).⁶

משה ציין בדבריו שני מנהגי אבלות: קריעת הבגדים ופריעת הראש, אך הם בוודאי ייצגו את כלל מנהגי האבלות שנהגו באותה עת, אשר נאסרו על אהרן ובניו. על אהרן ובניו נאסר למלא את חובותיהם כלפי הבנים והאחים המתים, ואף נמנע מהם מתן ביטוי לרגשותיהם באופן שיביא פורקן לכאבם.

אבדן צאצאים (ובחברה המקראית צאצאים זכרים) הוא הקשה שבאבדנים. נדב ואביהוא היו שני בניו הבוגרים של אהרן, מתוך ארבעה בנים (שמ' ו:כג). מבין ארבעת בני אהרן רק הם ליוו את משה ואת אהרן להר סיני (שמ' כד:א). אהרן ראה בהם מן הסתם את ממשיכי דרכו, ובככורו נדב ראה את מי שעתיד לרשת את מקומו ולהיות הכוהן הגדול. מותם הפתאומי בוודאי זעזע אותו, אך נאסר עליו (ועל שני בניו הנותרים איתמו ואלעזר) להתאבל. אהרן ובניו אף לא היו רשאים להביא את הבנים והאחים המתים לקבורה; משה קרא לבני דודיו של אהרן, מישאל ואלצפן, וביקשם לעשות זאת.

אולם אף שאהרן ובניו צוו להחניק את אבלם ולהמשיך בעבודת הפולחן, כביכול "עסקים כרגיל", דומה שהם מצאו דרך לבטא את הזעזוע שפקד אותם בכך שנמנעו מאכילה פולחנית של בשר הקרבן כקרבן מנחה. אהרן שרף את הקרבן והפך אותו לקרבן עולה. כאשר נזף בו משה על כך, קשר אהרן את פעולתו באסון שקרה לו, בלי לכנותו בשם: "וַתִּקְרָאנָה אֹתִי פְּאֻלָּה" (וי' י:ט). יש בדבריו ביטוי למצוקה החריפה שבה היה נתון. דיאנה שרון הסבה את הדעת לכך שמדובר בסעודה פולחנית, ולפיכך בהימנעו מהסעודה הזאת סירב אהרן ליטול חלק בסעודה לפני הא-ל, שהמית את בניו.⁷ לדבריה, קרבן חטאת כמו זה המתואר בויקרא י', שאת חלקו אכלו הכוהנים וחלקו יועד לא-ל, מבטא את הקשר שבין האדם ובין הא-ל. בסירובו להשתתף בסעודה זו ביטא אהרן, בדרך היחידה שנותרה לו, את היגון ואת הזעזוע שלו על מה שאירע זה לא כבר.⁸

אם פירוש זה נכון, נראה שמשה הבין ללב אהרן והכיר בלגיטימיות של הדרך שבה ביטא את מצוקתו הנפשית לנוכח האבדן הקשה, שהרי הפרשה מסתיימת בתגובתו להסבר של אהרן: "וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּיטָב בְּעֵינָיו" (פס' כ).⁹

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
כתובתנו באינטרנט: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/>
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' עמוס פריש
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

⁵ B.A. Levine, "Silence, Sound, and the Phenomenology of Mourning in Biblical Israel", *JANES* 22 (1993), pp. 89–106. וראו גם ישעיה כג:א-ב: "'הִילִילוּ אֲנִיּוֹת תְּרָשִׁישׁ [...] הֲמוֹ יִשְׁבִּי אִי"; ואולי גם איכה ב:י: "יִשְׁבוּ לְאֶרֶץ יִדְמוּ זְקֵנֵי בֵּת צִיּוֹן".

⁶ שם, עמ' 89.

⁷ D.M. Sharon, "When Fathers Refuse to Eat: The Trope of Rejecting Food and Drink in Biblical Narrative", *Semeia* 86 (1999), pp. 135–148 (138)

⁸ שם, עמ' 139. בדומה לכך פ' גלפז-פלר, ויולד: יחסי הורים וילדים בסיפור ובחוק המקראי, ירושלים תשס"ו, עמ' 268–269, 271.

⁹ דבר התורה לקוח בשינויים מספרי אבלות במקרא: דרכי התמודדות עם אבדן בספרות המקראית, בני-ברק תשע"ו, עמ' 219–223.